

NORBERT LOHFINK

Megőriz és megszabadít

*A Miatyánk utolsó kéréseinek jelentésdimenziói
a bibliai nyelvhasználat fényében*

„Ne vígy minket kísértésbe” és „szabadíts meg a gonosztól” – ezekkel a kérésekkel végződik a Miatyánk imádsága. A két kérést a „de” kötőszó kapcsolja egymáshoz. Már ez is arra utal, hogy szorosan összetartoznak, ahogy az érem két oldala. Kölcsönösen értelmezik és magyarázzák egymást.

De még többről van itt szó. A Miatyánk szövegét két evangélium hagyományozza ránk, Máté és Lukács. Lukácsnál csak az első kérést találjuk: „ne vígy minket a kísértésbe” (Lk 11,4). A második kérés, „hanem szabadíts ki a gonosztól” csak Máténál olvasható (Mt 6,13). Azt kell feltételeznünk, hogy Jézus csak az első kérést tanította az apostoloknak, Máté gyülekezete pedig már továbbfejlődött formában mondta az imádságot, feltehetően éppen azért, hogy a kísértéssel kapcsolatos kérés világosabb értelmet nyerjen. Feltételezhetjük tehát, hogy ez utóbbi már nagyon korán megértési nehézségeket okozott az újonnan megtért keresztényeknek, akik nem mozogtak otthonosan a zsidóságban és annak nyelvi világában. Az utolsó kérés a megelőzőt volt hivatatott tehát egyértelműsíteni.

Mi magunk is nehézségekbe ütközünk, amikor a kísértéssel kapcsolatos kérés értelmét keressük. Németországban már évek óta azzal a kéréssel ostromolja Isten népe a katolikus püspököket, illetőleg az evangélikus egyház vezetőségét, hogy változtassák meg e helyen az imádság hivatalos szövegét, hogy elkerülhető legyenek a felmerülő félreértések. Ám bizonyára eltart még egy darabig, amíg a nehézkes egyházi és ökumenikus döntési mechanizmus megmozdul, és talán így is van rendjén. Hiszen a dolog nem is olyan egyszerű, és jobb, ha óvakodunk a túlzottan gyors megoldásoktól.

A következőkben csak röviden vázolni szeretném, mi minden sejlik fel a Miatyánk utolsó két kérése mögött, ha a teljes Szentírás felől közelítünk hozzájuk. Különböző fordítási-értelmezési lehetőségeket fogok megvizsgálni, elsősorban a kísértéssel kapcsolatos kérés vonatkozásában.

Isten csak megengedi a kísértést?

Ez a kérdés a mai embernek a kísértés-kéréssel kapcsolatos legnagyobb nehézségeiből indul ki. Azt feltételezzük, hogy Isten megkísért és bűnre visz bennünket? S emiatt kell arra kérnünk az imádságban, hogy ne tegye ezt?

Nos, aki így gondolja, feltehetően nem figyelt eléggé az imádság szövegére. Abban ugyanis csak azt tételezzük, hogy Isten bevihet bennünket a kísértés helyzetébe, azt viszont nem, hogy ő maga volna az, aki abban megkísért. A szöveg teljességgel megengedi azt, hogy a bűnre csábító hatalmat esetleg egészen más néven hívják: e világ, környezet, rossz barátok, saját szerencsétlenség, Sátán. Közelebről szemügyre véve az imádságban megfogalmazott kérés azt szeretné kizárni, hogy Isten bevigyen bennünket abba a térbe, amelyben a kísértés megtörténhet. Azt, hogy ő maga volna a kísértő, a szöveg kifejezetten nem állítja – akkor sem, ha mi a „kísértésbe visz” kifejezést gyakran a „bűnbe visz” értelemben használjuk. Azt tehát, hogy Isten pusztán megengedi a kísértést, a jelenleg használatos kifejezés egyáltalán nem zárja ki.

Vegyük ehhez hozzá, hogy a Miatyánk minden kérésében Isten cselekvését kéri. A zsidóság jellemző szóhasználata miatt az ima kezdetén ezt némileg kevésbé érezzük: „szenteltessék meg a te neved”. A zsidó fül ezen a helyen ezt hallotta: „szenteld meg a te nevedet”. Az Isten cselekvése iránti tisztelet miatt használták a passzív igealakot. Ugyanez a helyzet a következő kérésekkel is: „Jöjjön el a te országod! Legyen meg a te akaratod!” Ezekben is arra kérjük Istent, hogy mihamarabb teljesítse be az idők végét, ahogy megígérte. Nyelvileg csak a mindennapi kenyérre vonatkozó kérés szólítja meg közvetlenül Istent. Ám az egész Miatyánk a mindenható Isten cselekvésére épül. Az, hogy ő olyan isten volna, akivel szemben egy teremtmény olyasmit cselekszik, amit ő egyszerűen csak megenged, nem fér bele a Miatyánk horizontjába. Gondoljunk csak arra, hogy Isten, a Teremtő ott áll minden mögött, ami a világban történik, még akkor is, amikor ez a cselekvés a teremtmény szabadságából fakadóan bűn formájában éppen öellene irányul. Az Ószövetség ezt többször úgy mondja, hogy Isten tette megátalkodottá az embert a bűnben. Az istenkép e radikális vonását nem vehetjük ki a Miatyánkól.

„Ne kísérts minket”, vagy „ne engedd, hogyan elbukjunk a kísértésben”?

Amikor azt kérjük, hogy Isten ne vigyen bele minket a kísértés helyzetébe, akkor a kísértést magát valamiféle térnek képzeljük el. Ez a térbeli elképzelés jelenik meg a következő kérdésben is, amikor azt kérjük, hogy Isten „ragadjon ki” minket a gonoszból.

Járjunk kissé utána ennek az elképzelésnek a bibliai nyelvben. Az Olajfák hegyén Jézus azt mondta a tanítványoknak: azért imádkozzanak, hogy „bele ne menjenek” (szó szerint így) a kísértésbe. A lélek ugyan kész, de a test gyöngé. Biztos, hogy nem azért kellett imádkozniuk, hogy ne kísértessenek meg. Hiszen ezen az estén jócskán benne voltak már a kísértés helyzetében. Inkább arról van szó, hogy ne adják meg magukat a kísértésnek, amely már rég rájuk tört, ne bukjanak el benne. Azt, aki belemegy a kísértésbe, vagy akit belevisznek, azt a kísértés körbezárja és rabul ejti. És már el is esett. Megfordítva ugyanígy áll a helyzet Isten országával is. Aki az evangélium nyelve szerint „bemeget” az Isten országába, már benne is van. Tehát nem a megkísértettség tényéről van szó, hanem arról, hogy veseséget szenvedünk-e abban a helyzetben, amelyet kísértésnek nevezünk.

Ehhez pedig Istennek nagyon is van köze. A nyelvezet tehát még keményebb, mint eredetileg véltük. És akkor mi is az, hogy „kísértés”?

„Kísértés”, „próbatétel” vagy „nehézség”?

A mi nyelvhasználatunkban a „kísértés” minden esetben kísértés a bűnre, és gyakran e bűnökön mindjárt a hatodik parancsolat elleni vétkeket értjük. A kísértés eszerint alapjában különbözik attól, amit „kísérletnek”, „tesztnek” vagy „próbának” nevezünk. Ám a bibliai nyelv, amely a Miatyánk háttérét alkotja, ezen a ponton jóval nagyvonalúbb. Ugyanaz a szó jelentheti mindazt a tartalmat, amit itt felsoroltunk. Hiszen minden szükséghelyzetből lehet próbatétel vagy akár Isten elleni kísértés is.

Az Ószövetségben Isten gyakran próbára teszi népét azzal, hogy szükséghelyzetbe juttatja, mint például a pusztai vándorlás során. Azt akarná, hogy vétkezzen? Éppen ellenkezőleg. Azt akarja, hogy álljon ki magáért, hogy növekedjék a helyzet kemény súlya alatt. Amikor a Sátán kísért, akkor persze az ember bukását akarja. Könnyen feltételezhető tehát, hogy amikor a Miatyánk a „kísértés” szót használja, valami sokkal átfogóbb dologra gondol, mint első hallásra véljük.

Ezt erősíti meg a rákövetkező kérdés, amely, úgymond, az érem másik oldalát mutatja be: „hanem ragadj ki a gonoszból”. A „gonosz” itt a Sátánt jelentené, aki az előző kérdés kísértője volt? Vagy a bűnt értsük alatta, amely a kísértés helyzetében máris di-

adalmaskodott felettünk? Azokra a nehézségekre és próbatételekre gondoljunk, amelyekbe itt, ebben a világban kerülhetünk? A latin szertartású liturgia legalábbis ez utóbbiakra gondol abban az imában, amely közvetlenül a Miatyánkot követi, s amely kifejti az utolsó kérést: „Szabadíts meg, kérünk, Urunk, minden gonosztól; adj kegyesen békét napjainkban...”

Talán a „nehézség” vagy a „próbatétel” ebben a mélyebb értelemben megfelelőbb fordításnak kínálkozik, mint a szűk jelentéstartalmú „kísértés”. De talán még itt is egy egészen különleges „próbatételről” van szó.

Az igazak próbatétele az idők végén?

Az említett liturgikus szöveg legalábbis így fogja fel. Urunk Jézus Krisztus dicsőséges eljöttével ér véget. Jézus a végidőről szóló beszédeiben valóban gyakran és erőteljes képekkel beszélt a történelem végnapjain bekövetkező próbatételről. Ha meggondoljuk, hogy a Miatyánk az első sorától fogva az Isten Országának teljes, végidőbeli megvalósulását várja – a Név megszentelése, az ország eljövetele, az isteni terv megvalósulása csakis erre utal –, akkor a próbatételről mondtak is megállják a helyüket.

Mindenesetre egy dologgal még ki kell egészítenünk az elmondottakat. A Miatyánkban azt kérjük, hogy Isten Orzága most vagy a közeli jövőben jöjjön el. Azaz nem a távolba tekint előre. A Miatyánk a közelre várja az Urat. Ahogyan a liturgia imája megfogalmazza: „napjainkban” várjuk e világ végleges békéjének beköszöntét. Ennek a közeli várakozásnak a horizontján kérjük Istentől a Miatyánk végén, hogy a szabadítson ki a végidőbeli nehézségekből és próbatételekből. Ezek azok a próbatételek tehát, amelyek már most ránk szakadnak, amelyek kísértést jelentenek számunkra, s amelyekből csakis Isten képes kiemelni minket.

„Szabadíts meg minket” vagy „szabadíts meg engem”?

Egy utolsó szempont: legtöbbször úgy imádkozzuk a Miatyánkot, mintha így kezdődne: „Én Atyám”, és mintha a „szabadíts meg engem a gonosztól” szavakkal végződne. Ámde a szöveg többes szám első személyben beszél. Nem az egyes ember imádsága, hanem az egyházé. Mindazok imádkozzák, akik hisznek Jézus Krisztusban, és ezért ővele együtt „Apának” nevezhetik az Istent. És nem is önmagukért mint egyes emberekért kéri benne az Atyát, hanem az egyházért.

A nehézségben, próbatételben és kísértésben tehát nem olyan dologról van szó, amely az egyes embert fenyegeti, hanem valami olyanról, amely az egyházra tör rá. Az egyház már most vég-

időbeli próbatételét éli, és azért imádkozik, hogy ne csukódjék rá az alvilág szája, hanem Isten, a Megmentő ragadja ki onnét azzal, hogy felragyogtatja végre Országát.

Ha a Miatyánk kísértés-kérését ebben az értelemben mondjuk, akkor valószínűleg úgy imádkozunk, ahogy Jézus gondolta, amikor tanítványainak megtanította.

(Dejcsics Konrád fordítása)